

Mr. Dženana KARUP DRUŠKO

Udruženje Tranzicija, Sarajevo, Bosna i Hercegovina

E-mail: dzenanakarup@gmail.com

1.01 Izvorni naučni rad/Original scientific article

UDK/UDC: 94:32:327:341(497.6)"1992/1995" (094)

DOI: <https://doi.org/10.52259/historijskipogledi.2024.7.12.374>

ULOGA MEĐUNARODNIH PRESUDA O BOSNI I HERCEGOVINI U GEOPOLITIČKIM PROMJENAMA

Apstrakt: *Presude Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, Međunarodnog rezidualnog mehanizma za krivične sudove i Međunarodnog suda pravde utvrdile su ulogu i ciljeve Srbije i Hrvatske u sukobima u Bosni i Hercegovini, ali nisu dovele do (očekivanih) političkih i sigurnosnih implikacija na međunarodnom planu, što je Srbiji i Hrvatskoj omogućilo da do danas na razne načine realiziraju politike i ciljeve prema Bosni i Hercegovini koji su u Haagu presuđeni kao zločinački. To je bila poruka i drugima da je dozvoljeno nepoštivanje presuda suda Ujedinjenih nacija u Haagu, a samim tim Povelje Ujedinjenih nacija, rezolucija UN-a, međunarodnih općeprihvaćenih konvencija i međunarodnog humanitarnog prava, odnosno da je dozvoljeno urušavanje vrijednosti izvučenih kao pouke nakon Drugog svjetskog rata na kojima su i izgrađene Ujedinjene nacije, a kasnije i Evropska unija. Greške međunarodne zajednice napravljene tokom i nakon sukoba u bivšoj Jugoslaviji – prvo zbog popustljivog odnosa Zapada prema politikama Slobodana Miloševića i Franje Tuđmana, kada je Zapad pokazao nemoć (i nesposobnost) da zaustavi masovne zločine na prostoru bivše Jugoslavije, a onda i da uskladi svoje politike sa međunarodnim presudama i u skladu sa njima izgradi politike prema država bivše Jugoslavije – nisu iskorištene da se nauče lekcije iz sukoba na Balkanu. Nepoštivanje međunarodnih presuda, u kojima su decidno utvrđene i presuđene zločinačke politike Zagreba i Beograda prema Bosni i Hercegovini zbog velikodržavnih projekata (velike Hrvatske i velike Srbije), a koje su realizirane masovnim kršenjima ljudskih prava, dovelo je do toga da se danas na Balkanu ponavljaju u novim sigurnosnim krizama (Bosna i Hercegovina i Kosovo), ali i u politici Vladimira Putina i ruskom agresijom na Ukrajinu.*

Vladimir Putin je u aneksiji Krima koristio modus operandi identičan onome kakav je Slobodan Milošević koristio u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i na Kosovu (što je uzrokovalo i dvije intervencije NATO-a, i što je potvrđeno u presudama MKSJ-a i Mehanizma). Sukobe u Bosni i Hercegovini Zapad je percipirao kroz žrtve i zločine, potpuno ignorirajući uzroke ali i političke i sigurnosne aspekte tog sukoba koji su utvrđeni u presudama MKSJ-a, a koji će imati svoju ulogu i u geopolitičkim promjenama. Sve ono što će se kasnije u

istraživanjima i zvaničnim dokumentima zapadnih (sigurnosnih) institucija i organizacija prepoznati kao ruski novi načini ratovanja koji ugrožavaju međunarodnu sigurnost (i poredak), ozbiljnije se počelo istraživati tek nakon ruske okupacije Krima 2014. godine – prikriveno učešće jedne države u sukobima u drugoj, ratovanje s ciljem sakrivanja stvarnih političkih ciljeva, djelovanje tzv. paravojskih formacija, uloga medija (propaganda i informacijske operacije), diplomacije, Crkve, mitova i propagande danas prepoznate u dezinformacija i fake news – činjenično je utvrđeno u presudama MKSJ-a i Mehanizma u politikama Srbije i Hrvatske prema Bosni i Hercegovini, odnosno kroz njihovo učestvovanje u međunarodnom sukobu u Bosni i Hercegovini.

Nepoštivanje presuda najviših međunarodnih sudova – sudova Ujedinjenih nacija, ali i podređivanje pravde (bilo kakvom) miru i sigurnosti, politika stabilokratije (bez obzira što je to po mnogima “recept za nestabilan Balkan”), podrška etničkim politikama koje su devedesetih godina i dovele do sukoba u bivšoj Jugoslaviji i političara čiji su stavovi daleko od demokratskih ali opasno blizu postfašističkim, uz druge promjene koje se dešavaju u svijetu od okončanja Hladnog rata, vode novim podjelama svijeta i urušavanju liberalne demokracije, što potvrđuje jačanje desničarskih organizacija i političkih stranaka, populizma, opasnosti od ekstremnog radikalizma, terorizma i militarizaciji cijelog svijeta u kome “proizvodnja smrti” postaje najunosnija industrija.

Ključne riječi: *Međunarodne presude, međunarodna politika, međunarodni sukobi, međunarodno pravo, sigurnost, geopolitika.*

THE ROLE OF INTERNATIONAL JUDGMENTS ABOUT BOSNIA AND HERZEGOVINA IN GEOPOLITICAL CHANGES

Abstract: *The verdicts of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, the International Residual Mechanism for Criminal Courts and the International Court of Justice determined the role and goals of Serbia and Croatia in the conflicts in Bosnia and Herzegovina, but did not lead to (expected) political and security implications on the international level, which made it possible for Serbia and Croatia to implement policies and goals towards Bosnia and Herzegovina in various ways until today, which were judged as criminal in The Hague. This was a message to others that it is permissible to disobey the judgments of the United Nations Court in The Hague, and therefore the Charter of the United Nations, UN resolutions, international conventions and international humanitarian law, i.e. that it is permissible to collapse the values learned as lessons after the Second World War on which the United Nations and later the European Union were built. The mistakes of the international community made during and after the conflict in the former Yugoslavia - firstly due to the West's lenient attitude towards the policies of Slobodan Milošević and*

Franjo Tuđman, when the West showed its impotence (and inability) to stop mass crimes on the territory of the former Yugoslavia, and then to harmonize its policies with international judgments and build policies towards the countries of the former Yugoslavia in accordance with them - they were not used to learn lessons from the conflict in the Balkans. Non-compliance with international judgments, in which the criminal policies of Zagreb and Belgrade towards Bosnia and Herzegovina were decisively determined and judged due to large-state projects (greater Croatia and greater Serbia), which were realized with massive violations of human rights, led to the fact that they are being repeated today in the Balkans in new security crises (Bosnia and Herzegovina and Kosovo), but also in Vladimir Putin's policy and Russian aggression against Ukraine.

In the annexation of Crimea, Vladimir Putin used a modus operandi identical to one used by Slobodan Milošević in Bosnia and Herzegovina, Croatia and Kosovo (which also caused two NATO interventions, and which was confirmed in the judgments of the ICTY and the Mechanism). The West perceived the conflicts in Bosnia and Herzegovina through victims and crimes, completely ignoring the causes as well as the political and security aspects of that conflict, which were established in the judgments of the ICTY, and which will also play a role in geopolitical changes. Everything that will later be recognized in research and official documents of Western (security) institutions and organizations as Russia's new ways of warfare that threaten international security (and order), began to be investigated more seriously only after the Russian occupation of Crimea in 2014 - the covert participation of one state in conflicts in the second, warfare with the aim of hiding real political goals, the operation of the so-called paramilitary formations, the role of the media (propaganda and information operations), diplomacy, the Church, myths and propaganda today recognized as disinformation and fake news – it is factually established in the judgments of the ICTY and the Mechanism in the policies of Serbia and Croatia towards Bosnia and Herzegovina, that is, through their participation in the international conflict in Bosnia and Herzegovina.

Disrespecting the judgments of the highest international courts – the courts of the United Nations, but also subordinating justice to (any) peace and security, the policy of stabilocracy (regardless of the fact that, according to many, this is a “recipe for an unstable Balkans”), support for ethnic policies that in the 1990s led to conflicts in the former Yugoslavia and politicians whose attitudes are far from democratic but dangerously close to post-fascist, along with other changes that have taken place in the world since the end of the Cold War, lead to new divisions of the world and the collapse of liberal democracy, which confirms the strengthening of right-wing organizations and political parties, populism, the danger of extreme radicalism, terrorism and militarization of the whole world in which the “production of death” becomes the most profitable industry.

Key words: *International judgments, international politics, international conflicts, international law, security, geopolitics.*

Uvod

Nepune dvije godine nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma (novembar, 1995)¹, u kome je rat u Bosni i Hercegovini nazvan tragičnim sukobom, a Republika Srpska dobila zvanično priznanje, u Međunarodnom krivičnom sukobu za bivšu Jugoslaviju završeno je prvo suđenje i izrečena presuda (maj, 1997) u kojoj je utvrđeno da je sukob u Bosni i Hercegovini bio međunarodni “između snaga Republike Bosne i Hercegovine s jedne strane i snaga Savezne Republike Jugoslavije (Srbija i Crna Gora), odnosno JNA (kasnije Vojske Jugoslavije), koje su djelovale sa različitim paravojnim snagama i snagama bosanskih Srba, s druge“.²

Međunarodna zajednica je poslala “izrazito pomiješan odgovor Bosni“, jer je “nagradila ponašanje koje je kršilo međunarodne norme ljudskog dostojanstva, ali je i kaznila to isto ponašanje.“³ Ovaj komentar Lare R. Nettelfield možda i najbolje ilustrira ulogu međunarodne zajednice prema Bosni i Hercegovini. Ta politika je oslikavala geopolitičke odnose, društvene promjene i međunarodno pravo – od sukoba koji su na prostoru bivše Jugoslavije izbili u vrijeme okončanja Hladnog rata⁴ i velikih geopolitičkih promjena⁵, preko društvenih promjena⁶ koje su dovele do krize liberalne demokracije, do procesa

¹ *Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini* (Sporazum je postignut 21. novembra 1995. u Daytonu, zvanično potpisan 4. decembra 1995. godine u Parizu. Kao njegov najveći uspjeh smatra se obustava sukoba u Bosni i Hercegovini)

² UN, MKSJ, *Presuda Pretresnog vijeća Dušku Tadiću*, 7.5.1997, Paragraf 569. “Pretresno vijeće je zaključilo da je međunarodni konflikt u Bosni i Hercegovini bio do 19. maja 1992, no Žalbeno vijeće je presudilo da 'u predmetnom periodu (1992) za oružane snage Republike Srpske treba smatrati da su djelovale pod općom kontrolom i u ime Savezne Republike Jugoslavije. Stoga se čak i nakon 19. maja 1992. oružani sukob u Bosni i Hercegovini između bosanskih Srba i centralnih vlasti Bosne i Hercegovine mora klasifikovati kao međunarodni oružani sukob.'” UN, MKSJ, *Presuda Žalbenog vijeća Dušku Tadiću*, 15.7.1999.

³ Lara R. Nettelfield, *Courting Democracy in Bosnia and Herzegovina: The Hague Tribunal's Impact in a Postwar State*, SAD, Cambridge University Press, 2010.

⁴ “Završetak Hladnog rata je doveo do smirivanja nekih dugotrajnih sukoba, ali također je pojačao nestabilnost, osobito na Kavkazu i Balkanu, kao i u drugim dijelovima svijeta“. Alan Collins, *Suvremene sigurnosne studije*, Centar za međunarodne i sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2010. “Nakon Hladnog rata svijet se suočio s promjenjivom sigurnosnom okolinom. Zapadne demokratske države, smatrajući da je pobijedila njihova politička paradigma, preuzele su odgovornost za uspostavu novog međunarodnog poretka“, Martina Mihalinić, *Suvremena sigurnost, novi rizici i razvoj preventivnih modela kriznoga upravljanja u Republici Hrvatskoj*, doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti, Zagreb 2020, 100.

⁵ Nakon okončanja Hladnog rata nije došlo do kraja povijesti (Fukuyama), a ni do sukoba civilizacija (Huntigton), ali je došlo do velikih sukoba na tlu Evrope, po prvi put od okončanja Drugog svjetskog rata – prvo početkom devedesetih u bivšoj Jugoslaviji, a onda i na tlu nekadašnjeg SSSR-a, aneksijom Krima a onda i agresijom Ruske Federacije na Ukrajinu. Francis Fukuyama, *The End of History? The National Interest*, 1989; Semjuel Hantigton, *Sukob civilizacija*, CID Podgorica i Romanov, Banja Luka 2020.

⁶ Žarko Paić 1989. godinu ističe kao svjetsko-povijesnu prekretnicu po svim značajkama, od rušenja Berlinskog zida, što je predstavljalo kraj ideologije komunizma, preko ulaska u doba

koji su paralelno tekli u nekadašnjem SSSR-u a koji su itekako povezani s prethodna dva⁷. Raspad SSSR-a, odnosno dolazak na vlast Vladimira Putina dovest će do velikog zaokreta u ruskoj politici koji je u tim prvim godinama možda i najvidljiviji bio prema ruskom bliskom susjedstvu i Balkanu gdje je Kremlj, koristeći i greške i slabosti zapadne politike, snažno podržavao etničku politiku Srbije. Pogoršanje odnosa Zapada i Ruske Federacije Srbiju je dovelo u poziciju važnog balkanskog faktora za međunarodnu arhitekturu sigurnosti, a Aleksandru Vučiću obezbjedilo pregovaračke pozicije kakve je svojevremeno imao Slobodan Milošević, bez obzira što je upravo Srbija ključni faktor nestabilnosti na Balkanu.

Greške napravljene tokom i nakon sukoba u bivšoj Jugoslaviji – zbog popustljivog odnosa Zapada prema politikama Slobodana Miloševića i Franje Tuđmana, nemoći⁸ (i nesposobnosti) Zapada da zaustavi masovne zločine u bivšoj Jugoslaviji⁹, pogotovo u Bosni i Hercegovini, a onda da uskladi svoje politike sa međunarodnim presudama prema država bivše Jugoslavije – nisu iskorištene da se nauče lekcije iz sukoba na Balkanu. Nepoštivanja međunarodnih presuda, u kojima su decidno utvrđene i presuđene zločinačke politike Zagreba i Beograda prema Bosni i Hercegovini zbog velikodržavnih projekata (velike Hrvatske i velike Srbije) koji su realizirani teškim kršenjima ljudskih prava, dovelo je do oživljavanja istih tih projekata na Balkanu što rezultira novim političkim i sigurnosnim krizama, ali ima ozbiljne posljedice i u geopolitičkim odnosima vidljive u ruskim geostrateškim i geopolitičkim ciljeva koje realizira u svom bliskom susjedstvu, na Balkanu, ali stvaranjem novih saveza na Bliskom istoku (Indopacifiku, Dalekom istoku) i kroz organizaciju BRICS.¹⁰

globalizacije i trijadu neoliberalizma u ekonomiji, politici i kulturi, do početka vladavine tehnosfere u kojoj je “videopolitika“ u potpunosti zavladała “onim što je još preostalo od tradicionalnoga pojma društva“. Veselinović Velimir ur, *Populizam u medijima i politici*, Zagreb 2022, 14-15.

⁷ Rogers Brubaker kao “značajku kasnomodernog svijeta“ nakon okončanja Hladnog rata – “uz posebne traume kolapsa države u sovjetskim i jugoslavenskim slučajevima“, navodi “povećanje učestalosti etničkog i nacionalističkog nasilja u cjelokupnom političkom nasilju“. Rogers Brubaker, *Etnicity without groups*, Library of Congress Catalog in Publicacion Dana, SAD 2004, 88.

⁸ “Nemoć koju je Zapadna Evropa pokazala na bojištima bivše Jugoslavije oduzela je Europskoj uniji političku odlučnost i vjerodostojnost više nego bilo kakav zastoj izazvan unutarnjim ekonomskim razlozima“, Furio Cerutti, *Identitet i politika*, Politička kultura, Zagreb 2006, 63.

⁹ “1992. godine, Evropa, tek ujedinjena, nije položila svoj prvi veliki ispit“, Julian Borger, *Krvnikov trag*, Buybook, Sarajevo 2016, 20.

¹⁰ “...BRICS je formiran u momentu recesije 2008. godine koja je najviše pogodila zapadne ekonomije. U tom momentu su neke zemlje u razvoju, Kina, Indija, Rusija i Brazil, odlučile da oforme BRICS, a kasnije im jepriključila i Južna Afrika. Uzevši u obzir činjenicu da se njihov udio u globalnoj ekonomiji, naročito Indije i Kine, povećavao, te da su ove dvije zemlje gotovo polovina čovječanstva, to je bio početak ovog 'izvanzapadnog' svijeta, gdje su oni pokušali na neki način da se organiziraju.“ “Muhasilović: Da bi BRICS postao geopolitička alternativa Zapadu, ne može ostati samo ekonomska unija“, *Vijesti.ba*, 26.8.2023, <https://www.vijesti.ba/clanak/610233/muhasilovic-da-bi-brics-postao-geopoliticka-alternativa-zapadu-ne-moze-ostati-samo-ekonomska-unija>.

Bosna i Hercegovina je svojevrsni međunarodni paradoks – teško da možemo pronaći manju državu s više međunarodnih presuda koje se ne poštuju i koje nisu provedene, dok je istovremeno Bosna i Hercegovina država u kojoj međunarodna zajednica ima svojevrsni protektorat¹¹ preko Office of the High Representative (OHR), Vijeća za implementaciju mira (PIC) i stranih mirovnih trupa (EUFOR). Potvrdu ovim tvrdnjama nalazimo s jedne strane u zapadnoj politici prema Bosni i Hercegovini, a s druge strane u presudama međunarodnih sudova.

Međunarodno pravo

Prva presuda MKSJ možda jeste izrečena nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma, ali činjenice utvrđene u presudi nalaze se i u Rezoluciji 757¹² u kojoj Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija 30. maja 1992. godine izražava žaljenje jer nisu ispunjeni njegovi zahtjevi iz rezolucije 752¹³ o povlačenju vanjskih oružanih snaga, naročito jedinica Jugoslavenske narodne armije iz Bosne i Hercegovine. Zbog neispunjavanja zahtjeva iz Rezolucije 752, odnosno nepoštivanja teritorijalnog integriteta i suvereniteta Bosne i Hercegovine, Vijeće sigurnosti je Saveznoj Republici Jugoslaviji uvelo sveobuhvatne sankcije¹⁴ s napomenom da će ostati na snazi sve do ispunjavanja uvjeta iz Rezolucije 752.¹⁵ Bilo je to osam dana nakon što je ispred zgrade Ujedinjenih nacija, 22. maja 1992. godine, postavljena zastava Republike Bosne i Hercegovine s ljljanima,¹⁶ a nakon što je Bosna i Hercegovina proglasila svoju nezavisnost u skladu s

¹¹ Davor Trlin i Esad Oruč, Bosna i Hercegovina - država ili protektorat?, *Journal of Education and Humanities* Volume 3 (2), 33-47, Winter 2020 Original research paper ISSN 2566-4638 © International Burch University.

¹² *UN Resolution 757*, 30 May 1992, <https://digitallibrary.un.org/record/142881>.

¹³ *UN, Resolution 752*, 15 May 1992, <https://digitallibrary.un.org/record/142127>.

¹⁴ Edward Perkins, ambasador SAD u UN-u: "Svojom agresijom protiv Bosne i Hercegovine i Hrvatske, te represijom unutar Srbije, srbijanski režim može samo sam sebe osuditi na sve stroži tretman svijeta ujedinjenog protiv srbijanske agresije". Nakon uvođenja sankcija srpske snage nastavile su granatirati Bosnu i Hercegovinu, a humanitarna se pomoć nije mogla dostaviti. *Ratni zločini u Bosni i Hercegovini, Izvještaji Amnesty Internationala i Helsinki Watcha od početka rata u BiH do septembra 1993*, Antirantna kampanja – Hrvatska – Centar za mir, nenasilje i ljudska prava, Projekat: Centar za promocije ljudskih prava, Zagreb 1993, 146-147.

¹⁵ Generalna skupština Ujedinjenih nacija izdala je i Rezoluciju 770, 13.8.1992. u kojoj se zahtijeva povlačenje svih preostalih jedinica JNA i Hrvatske vojske iz Bosne i Hercegovine. *UN Resolution 770*, <https://digitallibrary.un.org/record/148183>.

¹⁶ "Prije 27 godina ispred zgrade UN-a zavijorila se zastava Republike Bosne i Hercegovine", Klix, 22.05.2019, <https://www.klix.ba/vijesti/bih/prije-27-godina-ispred-zgrade-un-a-zavijorila-se-zastava-republike-bosne-i-hercegovine/190522009>.

mišljenjem Arbitražne komisije¹⁷, poznate i kao Badinterova komisija¹⁸, o raspadu Jugoslavije.

Zajedničko za Mišljenje arbitražne komisije i presude MKSJ-a, Međunarodnog rezidualnog mehanizma za krivične sudove (u daljem tekstu Mehanizam) i Međunarodnog suda pravde (po tužbi Bosne i Hercegovine protiv Savezne Republike Jugoslavije, odnosno Srbije) je da su bazirani na međunarodnom pravu, dok je Dejtonski mirovni sporazum rezultat političkog dogovora učesnika sukoba uz posredovanje američkog diplomate, koji je uz podršku SAD-a imao podršku i drugih zapadnih zvaničnika što potvrđuju potpisi na mirovnom sporazumu – Evropske unije, Francuske, Savezne Republike Njemačke, Ujedinjenog Kraljevstva, i još Ruske Federacije.¹⁹ Jedno ne bi trebalo isključivati drugo, pogotovo što je gledano u najširem kontekstu i međunarodno pravo nastalo političkim dogovorima, ali da li je tako i kad je u pitanju Bosna i Hercegovina? Kada je Vijeće sigurnosti UN-a formiralo Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju jednoglasnom odlukom stalnih i svih (tadašnjih) članica

¹⁷ “Nakon slovenskog i hrvatskog proglašenja nezavisnosti (25. juni 1991) počeli su i oružani incidenti koji su prijetili eskalacijom sukoba. Takav razvoj događaja ubrzao je i angažovanje čelnika EZ-a, koji su posredovali u razgovorima Slovenije i Hrvatske s jedne i Predsjedništva SFRJ s druge strane. Rezultat tog posredovanja bilo je usvajanje *Brionske deklaracije* 7. jula 1991... Nakon zaključaka ministara EZ-a u Hagu od 5. jula i usvajanja *Deklaracije o situaciji u Jugoslaviji* Evropska zajednica je krajem avgusta 1991. godine usvojila novu Deklaraciju, u kojoj je najavila održavanje Mirovne konferencije o Jugoslaviji i definisala model rješavanja krize. (...) U deklaraciji je osuđena uloga 'srpskih snaga', kao i uloga JNA. Čelnici EZ-a pozvali su Predsjedništvo SFRJ da 'odmah prekine sa nelegalnom upotrebom vojnih formacija koje su bili pod njihovom komandom'. (...) Jedan od ključnih stavova Deklaracije EZ-a od 27. avgusta 1991. godine bilo je insistiranje na hitnom prekidu vatre i saglasnost oko neophodnosti održavanja Mirovne konferencije, na kojoj bi došlo do dogovora i pronalaženja održivog rješenja jugoslovenske krize. Već naredne nedjelje (7. septembar) u Hagu je usvojena nova Deklaracija (...) U Deklaraciji se najavljuje osnivanje Arbitražne komisije, koja je trebala razjasniti svaku pravnu nejasnoću u procesu rješavanja jugoslovenske krize, između ostalog i pitanje razgraničenja među jugoslovenskim republikama. I u ovoj Deklaraciji zahtijevao se automatski prekid vojnih sukoba, potvrđujući ranije promovisan princip nepromjenjivosti granica, iskazan kroz stav da se 'ne prizna ni jedna promjena granica, koja ne bi bila mirnim sredstvima i sporazumom'." Adnan Prekić, *Mirovna konferencija u Hagu 1991. godine – crnogorska perspektiva*, Historiografija, 20.12.2021, <https://historiografija.ba/article.php?id=915>.

¹⁸ “Badinterova komisija je osnovana povodom Konferencije o bivšoj Jugoslaviji u Hagu 1991. godine i njena arbitraža ima snagu međunarodne presude. Ova međunarodna arbitražna komisija, kolokvijalno nazvana Badinterova, dobila je ime po njenom predsedavajućem Roberu Badinteru. Članovi Badinterove komisije bili su svi predsednici ustavnih sudova država osnivača Evropske unije. Reč je o uglednim pravnim stručnjacima koji su stvorili sveobuhvatan dokument sastavljen od 10 mišljenja.” *Deset mišljenja Badinterove komisije*, Peščanik, 18.11.2008, <https://pescanik.net/10-misljenja-badinterove-komisije/>.

¹⁹ Prema redoslijedu potpisivanja: za Republiku Bosnu i Hercegovinu Alija Izetbegović, za Republiku Hrvatsku Franjo Tuđman, za Saveznu Republiku Jugoslaviju Slobodan Milošević; svojim potpisima sporazum potvrđuju: za EU Felipe Gonzalez, za Francusku Jacques Chirac, za Saveznu Republiku Njemačku Helmut Kohl, za Rusku Federaciju Viktor Černomirdin, za Ujedinjeno Kraljevstvo John Major i za SAD William Clinton.

Vijeća sigurnosti UN-a, to je bila politička odluka²⁰, ali presude MKSJ od početka su kontradiktorne zapadnim politikama prema Bosni i Hercegovini. Republika Srpska zvanično je priznata u Daytonu, iako bi bila “nemoguća bez etničkog čišćenja i genocida, kojima je svesno građena“, jer je “postojanje republike Srpske omogućeno krivičnim delima“²¹ koja su presuđena u Haagu. Političke poruke iz Daytonu su bile da su takve politike dozvoljene i da mogu biti i nagrađene.

Invaziju Ruske Federacije na Ukrajinu Robert Pszczel²² nazvao je “izravnim napadom na međunarodno pravo“, optužujući Kremlj da je “ovom invazijom uništila međunarodnu sigurnosnu arhitekturu“, dok je aneksiju Krima usporedio “s aneksijom Austrije od strane Adolfa Hitlera 1938. pod nacističkom Njemačkom.“²³

Vladimir Putin je u aneksiji Krima koristio modus operandi identičan onome kakav je Slobodan Milošević koristio u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i na Kosovu (što je uzrokovalo i dvije intervencije NATO-a, i što je potvrđeno u presudama MKSJ-a i Mehanizma). Sukobe u Bosni i Hercegovini Zapad je percipirao kroz žrtve i zločine, potpuno ignorirajući uzroke ali i političke i sigurnosne aspekte tog sukoba koji su utvrđeni u presudama MKSJ, a koji će imati svoju ulogu i u geopolitičkim promjenama. Sve ono što će se kasnije u istraživanjima i zvaničnim dokumentima zapadnih (sigurnosnih) institucija i organizacija prepoznati kao ruski novi načini ratovanja²⁴ koji ugrožavaju međunarodnu sigurnost (i poredak), ozbiljnije se počelo istraživati tek nakon ruske okupacije Krima 2014. godine – prikriveno učešće jedne države u sukobima u drugoj, ratovanje s ciljem prikrivanja stvarnih političkih ciljeva, djelovanje tzv. paravojnih formacija, uloga medija (propaganda i informacijske

²⁰ “Tačno je da većina tumačenja Povelje Ujedinjenih nacija, u većoj ili manjoj meri, ima politički značaj. S obzirom na prirodu stvari drugačije i ne može biti.” UN, MKSJ, Tužilac protiv Duška Tadića, Žalbeno vijeće, *Odluka po interlokutornoj žalbi odbrane na nadležnost suda*, 2.10.1995.

²¹ Srđa Popović, *One gorke suze posle*, Pešćanik, 2010, 169 i 178.

²² Bivši izaslanik NATO-a u Moskvi od 2010. do 2015. Izjava s Međunarodnog summita u Varšavi u Kijevu 7. jula 2023.

²³ “Govorili su, gledajte, ljudi, ovo izmiče kontroli, ne samo anšlusom Krima nego, naravno, i intervencijom u Donbasu. Mislim, opet, moraš biti idiot da ne razumiješ što su imali s tim, to je bilo osmišljeno, poslali su te siledžije, platili ih, tako da je to imalo implikacije na sigurnost država članica“. “Tačno u ovom trenutku Zapad je pogriješio s Putinom. Rat je pun mitova, ali ovaj je najveći!“, Jutarnji list, 13.07.2023, <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/tocno-u-ovom-trenutku-zapad-je-pogrijesio-s-putinom-rat-je-pun-mitova-ali-ovaj-je-najveci-15354928>.

²⁴ Više u: Phillip A. Karber, *Russia's New Generation Warfare*, *National geospatial - intelligence agency*, june, 4. 2015; Fox C. Amos, *Hybrid Warfare: The 21st Century Russian Way of Warfare*, *US Army School of Advanced Military Studies United States Army Command and General Staff College Fort Leavenworth*, Kansas 2017; Phillip A. Karber, *The Russian Military Forum*, *Russia's Hybrid Warfare Campaign: Implications for Ukraine and Beyond*, *Center for Strategic and International Studies*, Washington, DC, March, 10, 2015; Christopher Cincio, *Russian hybrid warfare in the Ukraine*, *Canadian Forces College – College des Forces Canadiennes* JCSP 43 DL – PCEMI 43 AD, 2017 – 2018; Janne Hakala, Jazlyn Melnyshuk, *Russia's strategy in cyberspace*, Published by the NATO Strategic Communications Centre of Excellence, June 2021; Stanislav Linić, *Ruska “Nova generacija ratovanja“*, (Prezentacija Rat u istočnoj Ukrajini 2016).

operacije), diplomacije, Crkve, mitova i propagande danas prepoznate u dezinformacija i fake news – činjenično je utvrđeno u presudama MKSJ-a i Mehanizma u politikama Srbije i Hrvatske prema Bosni i Hercegovini, odnosno kroz njihovo učestvovanje u međunarodnom sukobu u Bosni i Hercegovini.

Međunarodne presude

Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija, “nespremno da intervenira kako bi zaustavilo pokolj“, poduzelo je dvije inicijative – “poslalo je mirovnjake da štite dostavu humanitarne pomoći i uspostavilo Haški tribunal“. ²⁵ Nije malo onih koji su osnivanje MKSJ vidjeli samo kao gestu “koja skriva hipokrizije velikih sila, kojima se žuri da na najjeftiniji način olakšaju savjest na koju ih upozorava njihovo javno mnjenje“, piše Hartmann ali i naglašava da “ovaj sud“, koji “donosi toliko nade“, iako je za “osnivače samo izvor koristi (...) nadilazi Vijeće sigurnosti, nadilazi granice bivše Jugoslavije, nadilazi legitimne težnje žrtava i međunarodnog javnog mnjenja“. ²⁶ Ovaj sud je za mnoge predstavljao težnju čovječanstva za istinom i pravdom, cilj koji osnivač, Vijeće sigurnosti UN-a, nikad nije postavilo, ali cilj koji je MKSJ ispunio zahvaljujući posvećenim, časnim i profesionalnim pojedincima kojima su istina i pravda bile iznad svega. To političari nisu uspjeli spriječiti. MKSJ, odnosno ljudi koji su radili u MKSJ i doprinijeli tome, ostat će jedna od rijetkih svijetlih tačaka proizišlih iz sukoba u bivšoj Jugoslaviji, ali i velikih geopolitičkih promjena koje će zahvatiti svijet nakon raspada Jugoslavije i SSSR-a, odnosno okončanja Hladnog rata.

No, zahvaljujući upravo politikama, od brojnih presuda izrečenih o sukobima u Bosni i Hercegovini i zločinima koji su počinjeni, danas se uglavnom spominju samo one koje su dokazale genocid, svodeći tako rat u Bosni i Hercegovini na “općinski genocid“ ²⁷, čini se, kako bi se “zaboravilo“ kako je i zašto došlo do tog teškog zločina, da je bio dobro osmišljen i planiran kao dio političkih ciljeva, i koji su sve zločini počinjeni prije njega od 1992. do 1995. godine. Međutim, naslijeđe MKSJ-a i Mehanizma, kao dio arhive Ujedinjenih nacija, neoboriv je dokaz o sukobima u bivšoj Jugoslaviji i trajan i neizbrisiv trag o istini o tim sukobima. Sukobi u bivšoj Jugoslaviji, odnosno Bosni i Hercegovini najbolje su dokumentirani u svijetu, a to je dokumentacija bez koje se više ne može pisati nikakva historija na (i o) Zapadnom Balkanu.

Vijeće sigurnosti UN formiralo je MKSJ (Rezolucijom 827²⁸) zaključujući da sukobi u bivšoj Jugoslaviji predstavljaju prijetnju

²⁵ J. Borger, *Krvnikov trag*, Buybook, Sarajevo 2016, 21.

²⁶ Florence Hartmann, *Mir i kazna*, Buybook, Sarajevo 2007, 19.

²⁷ Kovanica, čini se, proistekla od Žarka Puhovskog, koju će kasnije mnogi prihvatiti, iz potpuno različitih razloga. Žarko Puhovski, “Friendly fire“, Pešćanik, 4.4.2014, <https://pescanik.net/friendly-fire/>.

²⁸ UN Rezolucija 827, https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statut_827_1993_bcs.pdf.

međunarodnom miru i sigurnosti, zbog čega su pred MKSJ postavili zadatak da uz prioritetni cilj – progon pojedinaca za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava – doprinese ponovnom uspostavljanju i održavanju mira, time jasno uspostavljajući korelacijski apriori međunarodnog humanitarnog prava s međunarodnim mirom i sigurnosti. Mada su mnogi smatrali da će MKSJ uspjeti malo šta uraditi zbog brojnih faktora među kojima su i politički i sigurnosni²⁹, čega su bile svjesne i haške sudije³⁰, MKSJ je ostavio veliko i značajno naslijeđe uz revolucionaran doprinos međunarodnom pravu, prelazeći granice bivše Jugoslavije³¹, za koju je bio nadležan, uspostavljanjem prakse nekažnjivosti po kojoj i šefovi država mogu biti optuženi i procesuirani, čak i ako uporno ponavljaju da oni ne učestvuju u tom sukobu. U presudi³² od 26. februara 2007. godine Međunarodni sud pravde je potvrdio da je zločin genocida počinjen u Srebrenici, da su za to odgovorni vojska i policija Republike Srpske, a Srbiju je proglasio odgovornom za nespječavanje i nekažnjavanje genocida³³. Srbija je i danas jedina zemlja u svijetu presuđena za kršenje Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju genocida³⁴.

²⁹ Snage NATO-a u Bosni i Hercegovini provodile su politiku izbjegavanja hapšenja haških optuženika za ratne zločine, zbog zabrinutosti članica NATO-a da bi to moglo destabilizirati mir. Zapovjednik IFOR-a je odlučio da izbjegne sve takve misije, ma koliko one bile potrebne. Diane F. Orentlicher, *Da neko ko je kriv bude kažnjen*, Fond otvoreno društvo Bosna i Hercegovina, 2011, 27-28.

³⁰ “Mnogi ljudi – među kojima mnogi u bivšoj Jugoslaviji – smatrali su da je Međunarodni sud prije neka vrsta akademskog ili diplomatskog odgovora na oružani sukob i kršenja koja su tamo počinjena, nego djelotvorna institucija gdje bi neko mogao krivično odgovarati za svoje postupke. Na međunarodno humanitarno pravo i međunarodno krivično pravo nije se gledalo kao na pravo koje se primjenjuje već prije kao na težnje, pa i akademske ideale. Dakle, u pravilu se očekivalo da će nečiji zločin, bez obzira na to koliko nečuven, proći nekažnjeno.” UN, MKSJ, *Presuda Pretresnog vijeća Momiru Nikoliću*, 2.12.2003, zaključak 88.

³¹ Carmel Agius, predsjednik MKSJ, na ceremoniji zatvaranja Suda: “Univerzalnost našeg Tribunala sa nezavidnim šansama i visokim očekivanjima preraslo je u tijelo koje je pratilo univerzalne standarde, usavršavalo najbolju praksu i postalo nedahnuće širom svijeta. Jedan pokret koji je započeo prije četvrt vijeka prerastao je u očekivanje da će ratni zločinci biti privedeni pred lice pravde“. “Agius: Tribunal ostavlja naslijeđe koje će nadživjeti svakog“, N1, 21.12.2017, <https://n1.info.ba/vijesti/a233744-agius-tribunal-ostavlja-naslijedje-koje-ce-nadzivjeti-svakog/>.

³² International Court of Justice, Judgment of 26 February 2007, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/91/091-20070226-JUD-01-00-EN.pdf>.

³³ U dispozitivu presude o meritumu toga spora od 26.2.2007. u tački 7 navodi se da je “Srbija prekršila svoju obvezu da izvrši privremene mjere koje je Sud naložio 8. travnja i 13. rujna 1993. u ovoj parnici jer nije poduzela sve mjere koje su bile u njezinoj moći da spriječi genocid počinjen u Srebrenici u srpnju 1995.“

³⁴ United Nations, Genocide prevention and the responsibility to protect, *Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*, <https://www.un.org/en/genocideprevention/genocide.shtml>.

Prema Statutu³⁵, koji je usvojilo Vijeće sigurnosti³⁶ UN-a, Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju bio je nadležan za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava: teška kršenja Ženevskih konvencija iz 1949, kršenja zakona i običaja rata, genocid, i za zločine protiv čovječnosti. Čini se da je ovo inspiriralo grupu beogradskih autora – Vojina Dimitrijevića, Vidana Hadži-Vidanovića, Ivana Jovanovića, Žarka Markovića, Marka Milanovića – da ističući da MKSJ nije nadležan za zločin protiv mira (akt agresije) napišu kako će “predmet posmatranja MKSJ“ biti “čisto' humanitarno pravo, gdje nije bitno ko je i zašto otpočeo s primenom nasilja, već ko se i kako ponašao u toku oružanog sukoba, izbilog iz razloga van interesovanja suda“, i zaključe da bi “MKSJ trebalo da ocenjuje načine i sredstva borbe, a ne ciljeve učesnika u sukobu“.³⁷ Navedeno pokazuje veliki nivo neznanja autora, ukoliko im cilj nije bio potpuno drugi – omalovažavanje MKSJ i dezavuiranje javnosti. Praksa MKSJ-a će pokazati nešto potpuno suprotno, jer ne samo da su utvrđivali (i presuđivali) “ko je i zašto otpočeo s primenom nasilja“ i “ciljeve učesnika u sukobu“, nego se desilo nešto potpuno neočekivano (kako po ove autore tako i po mnoge druge), što će godinama, prvenstveno zahvaljujući revizionistima i negatorima, mnoge zbunjivati i biti tema brojnih rasprava – utvrđen je međunarodni sukob u Bosni i Hercegovini i uloga Srbije u njemu kao i njeni politički ciljevi: stvaranje velike Srbije. Utvrđena je i uloga Hrvatske u sukobima s ciljem stvaranja velike Hrvatske. Nalazeći uporište u članu 2 svog Statuta MKSJ je već u prvom suđenju (Dušku Tadiću) utvrdio da je u Bosni i Hercegovini bio međunarodni konflikt. I prvostepena i drugostepena presuda Tadiću bile su izrečene prije tvrdnji ovih beogradskih autora, tako da se njihov rad može shvatiti kao relativiziranje rada MKSJ-a koje su objavili 2010. godine u knjizi vrlo simptomatičnog naslov “Haške nedoumice“, ali i kao začetak historijskog revizionizma koji je upravo tih godina jačao u Srbiji.

Osim u slučaju Tadić MKSJ će kasnije utvrditi međunarodni sukob u Bosni i Hercegovini u kojem su učestvovala i Srbija i Hrvatska u presudama protiv Zejnila Delalića, Zdravka Mucića, Hazima Delića i Esada Landže³⁸,

³⁵ UN, MKSJ, *Statut Međunarodnog suda*, <https://www.icty.org/bcs/documents/statut-medunarodnog-suda>.

³⁶ “Glavni je tajnik podnio Vijeću sigurnosti izvještaj od 3.V.1993, sastavljen na temelju različitih, u međuvremenu prikupljenih prijedlog i mišljenja pojedinih država članica Vijeća. Uz izvještaj je priložen i Nacrt statuta jednog takvog suda, kojega je izradila komisija stručnjaka. Vijeće sigurnosti je svojom Rezolucijom 827 (1993) od 25.V.1993. prihvatilo izvještaj i Statut suda“. Davor Krapac, *Međunarodni sud za ratne zločine na području bivše Jugoslavije*, Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava, Hrvatski pravni centar, Zagreb 1995, 3.

³⁷ Vojin Dimitrijević, Vidan Hadži-Vidanović, Ivan Jovanović, Žarko Marković, Marko Milanović, *Haške nedoumice: Poznato i nepoznato o Međunarodnom krivičnom tribunalu za bivšu Jugoslaviju*, Beogradski centar za ljudska prava, 2010, 12.

³⁸ UN, MKSJ, Presuda Pretresnog vijeća Zejnilu Delaliću i dr, 16.11.1998.

Radoslava Brđanina,³⁹ Tihomira Blaškića⁴⁰, Zlatka Aleksovskog⁴¹, Kordića i Čerkeza⁴², Naletilića i Martinovića⁴³, i Prlića i drugih.⁴⁴ Posljednja haška presuda koju je Mehanizam izrekao Jovici Stanišiću i Franku Simatoviću, prvim ljudima Državne bezbednosti Srbije, po glavnom tužitelju Sergeu Brammertzu “pokazala je da u Bosni i Hercegovini nije bio građanski, već međunarodni sukob u kojem su učestvovala i politička vodstva susjednih zemalja, u ovom slučaju konkretno Beograda”.⁴⁵

MKSJ je utvrdio i ciljeve: politički cilj Republike Srpske i SDS-a bio je “ujedinjavanje sa Srbijom i Crnom Gorom u okviru Velike Srbije, koja bi objedinjavala teritorije u kojima su živjeli Srbi u bivšoj Jugoslaviji.”⁴⁶ Kako bi realizirali taj cilj srpsko rukovodstvo je već od 1991. godine počelo sa uspostavljanjem srpskih autonomnih oblasti širom Bosne i Hercegovine. Uslijedio je proces formiranja srpskih opština, a glavni instrument za to bile su “varijanta A i B Uputstva koje je izdalo rukovodstvo SDS-a i koje su bile provedene širom Bosne i Hercegovine (...) Nakon toga, uslijedilo je nasilno preuzimanje vlasti u tim opštinama, a potom i rasprostranjena i sistematska kampanja terora i nasilja, čija su posljedica bili zločini za koje je Vijeće utvrdilo da su počinjeni. (...) U suštini ovi strateški ciljevi predstavljali su plan zauzimanja i kontrole teritorije, uspostavljanja države bosanskih Srba, odbrane definisanih granica i odvajanja od drugih etničkih zajednica u Bosni i Hercegovini. (...) Vijeće je zaključilo i da tih šest strateških ciljeva nije bilo “politička retorika”, već “politički manifest rukovodstva bosanskih Srba”.⁴⁷ Ovo je potvrđeno i u presudi Karadžiću, u kojoj Vijeće zaključuje da je “planirano zauzimanje teritorija na koje su bosanski Srbi polagali pravo otišlo dalje od samog uspostavljanja vlasti, ono je obuhvatalo i uklanjanje bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, koje je za cilj imalo stvaranje jednog entiteta koji je u velikoj mjeri bio etnički homogen. To je bilo utemeljeno na ideologiji prema kojoj

³⁹ UN, MKSJ, *Presuda Žalbenog vijeća Radoslavu Brđaninu*, 3.4.2007.

⁴⁰ UN, MKSJ, *Presuda Pretresnog vijeća Tihomiru Blaškiću*, 3.3.2000.

⁴¹ UN, MKSJ, *Aleksovski* (IT-95-14/1)

⁴² UN, MKSJ, *Presuda Pretresnog vijeća Kordiću i Čerkezu*, 26.2.2001.

⁴³ UN, MKSJ, *Presuda Pretresnog vijeća Naletiliću i Martinoviću*, 31.3.2002.

⁴⁴ UN, MKSJ, *Presuda Pretresnog vijeća Jadranku Prliću i dr*, 29.5.2013.

⁴⁵ “Apelaciono vijeće odbacilo je navode iz žalbi Simatovića i Stanišića, a prihvatilo je žalbu Tužilaštva i zaključilo da su odgovorni za učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu (UZP) koji je za cilj imao nasilno uklanjanje nersrpskog stanovništva kroz cijelo trajanje rata u Bosni i Hercegovini. Presudom su proglašeni krivim za zločine koje su razne srpske snage počinile 1992. u Bosni i Hercegovini, u Bijeljini, Zvorniku, Bosanskom Šamcu, Doboju i Sanskom Mostu, i za zločine počinjene 1995. u Trnovu i Sanskom Mostu, kao i za ubistvo počinjeno u Daljskoj Planini u Hrvatskoj u junu 1992.” Elvir Hodžić, “Brammertz o presudi Stanišiću i Simatoviću: Potvrđeno da u Bosni i Hercegovini nije bio građanski, već međunarodni sukob”, Agencija Anadoluja, 31.5.2023, <https://www.aa.com.tr/ba/balkan/brammertz-o-presudi-stanisiću-i-simatoviću-potvrđeno-da-u-bih-nije-bio-građanski-već-međunarodni-sukob/2911024>.

⁴⁶ UN, MKSJ, *Presuda Pretresnog vijeća Dušku Tadiću*, 7.5.1997. Zaključak 603.

⁴⁷ UN, MKSJ, *Presuda Pretresnog vijeća Stanišiću i Župljaninu*, 27.3. 2013. Tom 2, zaključci 76, 309, 310, 311.

bosanski Srbi nisu mogli da žive zajedno s bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima.⁴⁸ Za realizaciju političkih ciljeva postojao je organiziran i sistematski obrazac zločina.⁴⁹

Slične zaključke možemo naći i u presudama protiv Miroslava Deronjića⁵⁰, Vidoja Blagojevića i Dragana Jokića⁵¹, Momčila Krajišnika⁵², Zorana Kupreškića, Mirjana Kupreškića, Vlatka Kupreškića, Drage Josipovića, Dragana Papića i Vladimira Šantića⁵³, Tihomira Blaškića⁵⁴, Darija Kordića i Marija Čerkeza⁵⁵, Mladena Naletilića i Vinka Martinovića⁵⁶, Jadranka Prlića, Brune Stojića, Slobodana Praljka, Milivoja Petkovića, Valentina Čorića i Berislava Pušića⁵⁷, Zejnila Delalića, Zdravka Mucića, Hazima Delića i Esada Landže⁵⁸ i Naser Orića⁵⁹.

Predsjednici i glavni tužitelji MKSJ-a i Mehanizma u svojim redovnim izvještajima⁶⁰ koje su slali Vijeću sigurnosti Ujedinjenih nacija, konstantno su izvještavali i o ponašanju i djelovanju članica UN-a u suradnji s MKSJ i Mehanizmom⁶¹. U tim izvještajima su i sve opstrukcije i blokade Srbije i Hrvatske u progonu zločinaca u regionu, ali Vijeće sigurnosti UN-a nikada ih zbog toga nije sankcioniralo. Kao što ih nije sankcioniralo ni zbog brojnih upozorenja u izvještajima MKSJ-a i Mehanizma o afirmaciji i glorificiranju ratnih zločinaca i negiranju i relativiziranju presuda ili zbog historijskog revizionizma (u osnovi koga je prethodno navedeno). Cilj politika Srbije i Hrvatske od početka rada MKSJ-a, i kasnije Mehanizma, bio je negiranje njegovog kompletnog naslijeđa.

Izuzme li se (kratak) period tzv. politike uslovljavanja Evropske unije prema državama Zapadnog Balkana koja je bila od presudne važnosti za

⁴⁸ UN, MKSJ, *Presuda Pretresnog vijeća Radovanu Karadžiću*, 24.3.2016. Zaključak 3440.

⁴⁹ *Isto*, zaključak 3441.

⁵⁰ UN, MKSJ, *Presuda Pretresnog vijeća Miroslavu Deronjiću*, 30.3.2004. Zaključci 52 i 54.

⁵¹ UN, MKSJ, *Presuda Pretresnog vijeća protiv Blagojevića i Jokića*, 17.1.2005. Zaključci 93 i 96.

⁵² UN, MKSJ, *Presuda Pretresnog vijeća Momčilu Krajišniku*, 27.9.2006. Zaključak 50.

⁵³ UN, MKSJ, *Presuda Pretresnog vijeća Kupreškiću i dr.*, 14.1.2000. Zaključak 40.

⁵⁴ UN, MKSJ, *Presuda Pretresnog vijeća Tihomiru Blaškiću*, 3.3.2000. Zaključci 105 i 122.

⁵⁵ UN, MKSJ, *Presuda Pretresnog vijeća Dariju Kordiću i Mariju Čerkezu*, 26.2.2001. Zaključak 491.

⁵⁶ UN, MKSJ, *Presuda Pretresnog vijeća Naletiliću i Martinoviću*, 31.3.2003. Zaključak 14.

⁵⁷ UN, MKSJ, *Presuda Pretresnog vijeća Jadranku Prliću i dr.*, 29.5.2013, Tom 4, zaključci 24 i 43.

⁵⁸ UN, MKSJ, *Presuda Pretresnog vijeća Zejnulu Delaliću i dr.*, 16.11.1998. Zaključak 110.

⁵⁹ UN, MKSJ, *Presuda Pretresnog vijeća Naseru Oriću*, 30.6.2006. Zaključak 82.

⁶⁰ UN, IRMCT, *Documents*.

⁶¹ "Rezolucije Evropskog parlamenta, Izvještaji Međunarodnog krivičnog suda za bivšu SFRJ, Međunarodnog rezidualnog mehanizma za krivične sudove, i Ureda visokog predstavnika u Bosni i Hercegovini (OHR) upućeni Vijeću sigurnosti i generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija predstavljaju još uvijek "mrtvo slovo na papiru." Amir Ahmić, *Stop-negiranju genocida i holokausta*, Zbornik radova IV Međunarodna konferencija Sarajevo 20. i 21. juni 2019, 113. BookBOS.pdf (tortura.ba).

privođenje glavnih optuženih pravdi.⁶² Na osnovu kriterijuma Evropske unije iz Kopenhagena i Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju⁶³, politika uslovljavanja za države bivše Jugoslavije pokazala se kao najefikasnije sredstvo da ih uslovi da surađuju. To je jedini period, od osnivanja do okončanja rada MKSJ-a, kao i kasnijeg rada Mehanizma, kad je Evropa politiku pravde stavila ispred politike sigurnosti⁶⁴, pa iako se to pokazalo kao jako djelotvoran mehanizam, ta politika je napuštena nakon izručenja Slobodana Miloševića Haagu. Nagrađivanje Srbije zbog izručivanja Slobodana Miloševića⁶⁵ i napuštanje politike uslovljavanja (osim puno blažeg uvjeta o suradnji i pristupanju Evropskoj uniji) bilo je zeleno svjetlo Srbiji da nastavi svoju politiku: dva najtraženija haška bjegunca, Radovan Karadžić i Ratko Mladić, tek godinama kasnije bit će uhapšeni na teritoriji Srbije, gdje su se godinama uspješno skrivali, kao i najveći broj drugih zločinaca koji se decenijama krio (i krije) u Srbiji zbog čega su međunarodna zajednica i MKSJ svojevremeno morali angažirati i policijsko-obavještajne agencije.⁶⁶ Da li će dugoročno ovakva praksa nametnuti pitanje je li to bila i svojevrsna podrška zapadne politike negiranja, relativiziranja a onda posljedično i revizionizmu, vjerojatno će biti predmet istraživanja u nekim radovima pojedinaca i historičara koji se ozbiljno bave haškim naslijeđem? S druge strane prvi ljudi Mehanizma tvrde, i nemaju nikakvih dilema, kao ni njihovi prethodnici u MKSJ, da Mehanizam “kao i MKSJ prije njega, predstavlja univerzalni autoritet Ujedinjenih nacija. Presude koje je izrekao protiv onih koji su počinili teška

⁶² Richard Dicker: “Insistiranje na privođenju optuženih počelo je da se smatra u nekim krugovima kao bitna prepreka u razvoju nekih drugih odnosa koji nisu imali ništa zajedničko sa sudstvom. S jedne strane postojali su ti zahtjevi, a s druge strane mnogi drugi politički zahtjevi raznih država, tako da je podrška Tribunalu stalno varirala. ...većina zemalja su stalno insistirale na tome da se politički pritisak stalno ublažava podsticajima, dok su druge zemlje bile nezadovoljne popuštanjem koje je pokazivala Unija i međunarodna zajednica u cjelini. U radu Tribunalu bilo je puno poteškoća upravo zbog toga što nisu uvijek mogli biti usklađeni politički pritisci iz raznih zemalja. To je jedna dugoročna borba da se natjeraju pojedine države da budu vjerne onome čemu su se obavezale i da konsistentno provode dogovorenu politiku.” *Globalno naslijeđe MKSJ*, Transkripti s konferencije 15-16 novembar 2011, Outreach program, 2012, 13.

⁶³ Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, <https://www.dei.gov.ba/bs/stabilization-agreement>. Proces stabilizacije i pridruživanja država ex SFRJ ima tri cilja: stabilizaciju zemalja, podsticanje regionalne suradnje i članstvo u EU, <http://ec.europa.eu/enlargement/countries/strategy-and-progress-report/>.

⁶⁴ Navi Pillay: “Samo da spomenem da je jedan faktor bio vrlo važan, a to je da je Evropska unija stavila međunarodno pravo iznad svojih trgovinskih i političkih interesa u regionu bivše Jugoslavije. Međutim, ja sam stalno u situaciji da grdim neke države koje su odbile da se pridruže naporima da se uhapsu i izoluju neki ljudi za koje je izdat nalog za hapšenje od strane Međunarodnog krivičnog suda.” *Globalno naslijeđe MKSJ-a*, Transkripti s konferencije 15-16 novembar 2011, Outreach program, 2012, 58.

⁶⁵ Dan nakon Miloševićevog prebacivanja u Haag, u Bruxellesu je održana donatorska konferencija. “Tom prilikom Jugoslavija je dobila obećanu pomoć u iznosu od 1,3 milijarde dolara.” Carla del Ponte, *Gospođa tužiteljica*, Buybook, Sarajevo 2008, 122.

⁶⁶ J. Borger, *Krvnikov trag*, Buybook, Sarajevo 2016, 13.

kršenja međunarodnog prava i ljudskih prava nije donio sam, već ih je donijela cijela međunarodna zajednica.“⁶⁷

Međunarodna politika

Prema izvještajima koje je Helsinki Watch radio o sukobu u Bosni i Hercegovini do septembra 1993. godine (koje su javno objavljivali i slali generalnom sekretaru UN-a i predsjedniku SAD-a) “međunarodna zajednica se pokazala nesposobnom da okonča sukob ili da spriječi veće kršenje pravila rata po cijeloj Bosni i Hercegovini“, naponi Ujedinjenih nacija ocjenjeni su kao “bojažljivi“ i “dezorganizirani“, uz “nepotrebno kašnjenje i političku neodlučnost“, a izostanak glasne kritike srpskih snaga zbog “strahovitog i sistemskog gaženja najosnovnijih pravila rata“ u Bosni i Hercegovini i u Hrvatskoj stvorio je, po njima, “krivo shvaćanje da bosanske snage dijele podjednako krivicu za sukob“, što je “srpske snage ohrabrilo da nastave ofenzivu i počine daljnje ratne zločine u Bosni i Hercegovini“.⁶⁸ Po Amnesty Internationalu uz odgovornost onih koji su “direktno naredili ili izvršili naredbe o provođenju zločina“ i “vlade Savezne Republike Jugoslavije i Hrvatske imaju veliku odgovornost za zločine“.⁶⁹

Osnovna pogreška zapadnih političara, kako navodi Noel Malcom, bila je u tome “što su oni pratili samo simptome rata, a nisu nastojali otkriti njihove uzroke“⁷⁰, pri čemu je, po Edu Vulliamyu “temelj zapadne doktrine 'moralne ekvivalencije“ bio “u suglasju s ratnom historijom bosanskih Srba“ da su “zločine činile podjednako sve strane“⁷¹. Potvrđuju to i natpisi u brojnim medijima u to vrijeme koji su se, piše Tone Bringa, “fokusirali na pitanje 'vjekovne mržnje' na Balkanu, pri čemu je Bosna i Hercegovina uzimana kao ključni primjer“.⁷² “Nepriistrasni“ stav Ujedinjenih nacija “u odnosu na sve učesnike“ nije bio “u skladu sa činjenicom“, jer je Srbija po Srđi Popoviću bila jedini “aktivni pokretač jugoslovenske drame“, ali upravo pogrešne procjene “prave prirode sukoba“ uslovile su “čitav niz pogrešnih odluka međunarodne

⁶⁷ UN, MRMKS, Sudija Graciela Gatti Santana, predsjednica MRMKS-a, *Govor povodom komemoracije genocida u Srebrenici*, 11.7.2023. <https://www.irmct.org/sites/default/files/statements-and-speeches/20231107-Presidents-Remarks-28th-Commemoration-Srebrenica-Genocide-BCS.pdf>.

⁶⁸ *Ratni zločini u Bosni i Hercegovini, Izvještaji Amnesty Internationala i Helsink Watcha od početka rata u BiH do septembra 1993*, Antirantna kampanja – Hrvatska – Centar za mir, nenasilje i ljudska prava, Projekat: Centar za promocije ljudskih prava, Zagreb 1993, 114-115 i 129-130.

⁶⁹ *Isto*, 200.

⁷⁰ Noel Malcom, *Povijest Bosne*, Erasmus Gilda, Zagreb, Novi Liber, Zagreb, Dani Sarajevo, Zagreb-Sarajevo 1995, 319.

⁷¹ Ed Vulliamy, *Rat je mrtav, živio rat, Bosna: svođenje računa*, Buybook, Sarajevo/Zagreb 2017, 67.

⁷² Tone Bringa, *Biti musliman na bosanski način*, Dani, Sarajevo 1997, 15.

zajednice“ prema bivšoj Jugoslaviji⁷³. Generalni sekretar Ujedinjenih nacija Boutros Boutros-Ghali u junu 1992. godine je izdao saopćenje u kojem je ponovio tvrdnje Miloševićeve propagande – srpska vojska i paravojne formacije u Bosni i Hercegovini samostalne su i nemaju veze s Beogradom. Svrha saopćenja bila je da se ne nametnu sankcije Srbiji što su predlagale SAD, čemu su se protivili Britanci i Englezi.⁷⁴ Pred kamerama BBC-a, 11. jula 1995. godine, Ghali će izjaviti da su u Srebrenici Ujedinjene nacije “upravo bile ponižene i prevarene“.⁷⁵

Za svoj “uspjeh“ u Bosni i Hercegovini Milošević se po Popoviću može zahvaliti “odbijanju SAD-a da vojno interveniše i činjenici da je JNA bila ubjedljivo nadmoćna u odnosu na ostale učesnike sukoba“, zbog čega pasivnost SAD Popović naziva “saučesništvom“.⁷⁶ Ed Vulliamy smatra da su “politiku sračunate neutralnosti“ zagovarali Britanci i Francuzi, ali po njemu “postoje momenti u historiji kada neutralnost nije neutralna, već postaje suučesnik u zločinu.“ I “politiku neutralnosti“ i “doktrinu popuštanja“ Vulliamy vidi u dugoj britanskoj diplomatskoj historiji koja “vjeruje da se 'stabilnost' najbolje jamči ako se podrži siledžija u igri“.⁷⁷ Najveći “doprinosa Zapada uništenju Bosne i Hercegovine“ po Noelu Malcomu je odbijanje da se ukine embargo na oružje bosanskoj vlasti, iako je to bilo “ravno smrtnoj osudi“.⁷⁸ Robin Cook, ministar vanjskih poslova Britanije, 1998. godine Miloševića će nazvati “serijskim etničkim čistačem“, a George Robertson, britanski ministar odbrane, Miloševića će optužiti za genocidne planove. Bilo je to neposredno pred intervenciju NATO snaga u Srbiji i na Kosovu.⁷⁹ Za Bosnu i Hercegovinu prekasno, zločini su bili počinjeni, zemlja uništena i razorena, a Bosna i Hercegovina u Daytonu podijeljena.

Masovna silovanja⁸⁰ i koncentracioni logori u koje su srpske snage zatvarale Bošnjake i Hrvate – za koje je svijet saznao zahvaljujući tekstovima Penny Marshall, Eda Vulliamya, Iana Williamsa i Roya Gutmana – bili su među glavnim razlozima brojnih zahtjeva i velikog pritiska javnosti da se nešto učini na zaustavljanju stravičnih zločina u Bosni i Hercegovinu. U istraživanju koje je proveo 1996. godine Vulliamy je saznao da su za logore prije novinara znali “svi

⁷³ S. Popović, *One gorke suze posle*, Peščanik, 2010, 69.

⁷⁴ Noel Malcom, *Povijest Bosne*, Erasmus Gilda, Zagreb, Novi Liber, Zagreb, Dani Sarajevo, Zagreb-Sarajevo 1995, 319.

⁷⁵ Florence Hartmann, *Krv realpolitike*, Buybook, Sarajevo/Zagreb 2015 17.

⁷⁶ S. Popović, *One gorke suze posle*, Peščanik, 2010, 74-79.

⁷⁷ E. Vulliamy, *Rat je mrtav, živio rat, Bosna: svodjenje računa*, Buybook, Sarajevo/Zagreb 2017, 62-64 i 158.

⁷⁸ N. Malcom, *Povijest Bosne*, 322.

⁷⁹ F. Hartmann, *Mir i kazna*, Buybook, Sarajevo 2007, 13.

⁸⁰ “Izuzetno glasni protesti protiv silovanja i seksualnog nasilja u bivšoj Jugoslaviji bili su usko povezani s percepcijom da se seksualno nasilje 'strateški koristi kao oružje u ratu' i da ima karakter 'masovnosti'.“ Serge Brammertz, Michelle Jarvis, ur, *Procesuiranje zločina seksualnog nasilja u nadležnosti Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ)*, izdavač originala na engleskom Oxford University Press, april 2016.

u centrima moći“, u SAD-u, Britaniji i Francuskoj.⁸¹ Po Srđi Popoviću Ujedinjene nacije su po obavezi iz Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju genocida morale intervenirati u BiH, ali se “State Department jako trudio da izbegne makar i šapatom izgovorenu reč genocid. Umesto nje, izgovaran je Miloševićev pažljivo odmereni cinični eufemizam – etničko čišćenje“.⁸² Lawrence Eagleburger, američki državni sekretar, 16. decembra 1992. godine u Ženevi je novinarima rekao: “Vrlo dobro znamo da su izvršeni zločini protiv čovječnosti; znamo i kada i gdje. Znamo i koje su snage izvršile te zločine, poznati su nam i vođe koji su zapovijedali.“ Na njihovim spiskovima su još tada bili Slobodan Milošević, Radovan Karadžić, Ratko Mladić, Vojislav Šešelj, Željko Ražnatović Arkan.⁸³

I pored svih tih saznanja zapadne diplomate su s najvećim uvažavanjem primale Miloševića i Karadžića po najuglednijim evropskim salonima, “ispod kristalnih lusteru u dvoranama Londona, Pariza, Ženeve i Atine“⁸⁴, i pregovarali s njima o podjeli Bosne i Hercegovine, dok su oni u Bosni i Hercegovini provodili etničko čišćenje, zločine protiv čovječnosti i genocid, za šta je Karadžić i presuđen, a Milošević optužen i izručen u Haag (suđenje nije završeno zbog njegove smrti). Može li se ovo ponašanje i uvažavanje zapadnih diplomata Karadžića i Miloševića povezati s ignoriranjem haških presuda, jer u slučaju potpunog prihvatanja i priznavanja haškog naslijeđa ne bi li se morali suočiti i sa svojom ulogom, ili čak saučesništvom o kome pišu Vulliamy i Popović? Srbija i Hrvatska negiraju presude jer odbijaju priznati svoju odgovornost u sukobima i počinjenim zločinima u Bosni i Hercegovini. Koliko je tanka/debela linija između ignoriranja i negiranja?

Uz “Holbrookov pristup, zasnovan na matrici da je za okončanje konflikta sve dozvoljeno”, pri tome “ubijajući historiju“ i “referirajući se, u najvećoj mjeri, na tadašnje aktualno 'stanje na terenu““, po Nerzuku Ćurku, “dejtonski mirovni paket je, priznajući rezultate nasilja protiv Bosne i Hercegovine, zaustavio nasilje.“⁸⁵ Ćurak to objašnjava kao “dubinski nepravedni sporazum koji je, priznajući rezultate nasilja, zaustavio nasilje“, jer “Bosna i Hercegovina s višedecenijskom potrebom srpskog i hrvatskog nacionalizma da uređuju Bosnu i Hercegovinu, kao da je u pitanju srpsko-hrvatski teritorij, a ne država po sebi i za sebe, izabrana je kao poligon za izbacivanje smeća s ambicijom srpske nacionalističke politike da što veći komad Bosne i Hercegovine uzme sebi i s ambicijom hrvatskog operetskog nacionalizma da neki pretpostavljeni hrvatski dio Bosne i Hercegovine prisajedini Hrvatskoj“. Ćurak

⁸¹ E. Vulliamy, *Rat je mrtav, živio rat, Bosna: svodenje računa*, 128 i 133.

⁸² S. Popović, *One gorke suze posle*, Pešćanik, 2010, 81.

⁸³ F. Hartmann, *Mir i kazna*, 23.

⁸⁴ E. Vulliamy, *Rat je mrtav, živio rat, Bosna: svodenje računa*, 65.

⁸⁵ Nerzuk Ćurak, *Geopolitika i mir: Prekid vatre kao mirovni sporazum, Dijalog, Časopis za filozofiju i društvenu teoriju*, 3-4, 2020, Centar za filozofska istraživanja, ANUBiH, Sarajevo 2020, 162-174.

tvrdi i da “završetkom rata nasilje nije stalo“ i da su “obraci ratnih politika još uvijek ključni u oblikovanju političke zajednice.“⁸⁶

Diane F. Orentlicher je ukazivala da priznavanjem Republike Srpske u Daytonu “srpski entitet potvrđuje rezultate 'etničkog čišćenja“, iako se to pokušalo izbjeći davanjem prava na povratak svih Anexom 7⁸⁷ Mirovnog sporazuma koji nikad nije proveden. Petnaest godina nakon Daytona Haris Silajdžić je upozoravao da su se “etničke podjele nastavile jer se ljudi nisu vratili, nije im bilo dozvoljeno da se vrate svojim kućama, uključujući Srebrenicu“, i da u Bosni i Hercegovini dominira etnokracija.⁸⁸ “Da su odmah poslije Dejtona bili uhapšeni i Karadžić i Mladić... možda bismo već svi bili u Evropi (2008, prim. aut), ali pre svega bi bio oslobođen put ka reviziji Dejtona“, smatrao je Srđa Popović⁸⁹, dok je po Orentlicher to “što je Karadžić uhapšen tek trinaest godina nakon optužnice“ mu je “omogućilo da 'ponovo izgradi pozicije' u Bosni i Hercegovini, da saziva srpske nacionaliste i suprotstavlja se međuetničkoj suradnji“.⁹⁰

Nehapšenje zločinaca pratile su kampanje negiranja i poricanja, uz propagandu zaborava, ali i projekat historijskog revizionizma u osnovi koga je bilo negiranje haških presuda i koje je bilo neophodno za rehabilitaciju “tzv. velikog narativa“, kako ga naziva Milivoj Bešlin, a po njemu je taj narativ i zločinački, “sa kojim se krenulo u ratove 90-ih godina“. U osnovi tog narativa, po Bešlinu je “ugroženost srpskog naroda bilo gde u regionu, van granica Srbije tako i na Kosovu, u Makedoniji, Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini, u Hrvatskoj“, što je “potpuno preslikana slika o ugroženosti ruskih granica u postsovjetskom regionu“ i “mi smo dobili narativ – odnosno političku potporu srpskog sveta, koji nije ništa drugo nego stara velikodržavna ideja stvaranja velike Srbije.“⁹¹ I po Igoru Zevelovu projekat “srpskog sveta“ je kopija “ruskog svijeta“, a “visoki funkcioneri aktuelanog režima u Beogradu, kako tvrde, pokušaće ovladati

⁸⁶ Nerzuk Ćurak, *Rasprava o miru i nasilju*, Sarajevo/Zagreb 2016, 167, 185-191.

⁸⁷ *Aneks 7 – Sporazum o izbjeglicama i prognanicima, Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini*,

https://propisi.ks.gov.ba/sites/propisi.ks.gov.ba/files/opci_okvirni_sporazum_za_mir_u_bosni_i_hercegovini.pdf.

⁸⁸ “Bosnian leader: 'Ethnic cleansing' continues 15 years after war“, CNN, 2.10.2010, <http://edition.cnn.com/2010/WORLD/europe/03/01/bosnia.herzegovina/index.html>

⁸⁹ S. Popović, *One gorke suze posle*, Pešćanik, 2010, 170.

⁹⁰ D. F. Orentlicher, *Da neko ko je kriv bude kažnjen*, Fond otvoreno društvo Bosna i Hercegovina, 2011, 27-28.

⁹¹ Govoreći o historijskom revizionizmu koji je početkom 2000-te u Srbiji prvo bio vezan za II svjetski rat, Milivoj Bešlin objašnjava da je to bio samo uvod u “nešto mnogo opasnije“ što će se, po njemu, desiti nakon 2015. godine, “a to je preokrenula rezolucija o Srebrenici u Savetu bezbednosti UN, kada Rusija otvoreno počinje da podržava istorijski revizionizam i negacionizam Srbije prema ratovima 90-tih godina.“ Milivoj Bešlin “Srbija je još od 19. vijeka bila neka vrsta replike Rusije“, Avangarda.ba, 30.4.2021. Tekst je izlaganje Bešlina na okruglom stolu na temu, “Dezinformacije u kontekstu ruskog djelovanja na Zapadnom Balkanu“, podržanom od NATO-a u sklopu projekta “Partnerstvo BiH i NATO-a II“, https://avangarda.ba/post/type-1/955/Srbija_je_jos_od_19_vijek_a_bila_neka_vrsta_replike_Rusije_.

svakom teritorijom gdje god žive Srbi, čak i vojno ako je potrebno“.⁹² Ideologije zasnovane na etničkoj srpskoj i ruskoj politici, koje su osnova na kojima su izgrađeni projekti srpskog i ruskog svijeta, najdirektnije povezuju Putinov režim s Vučićevim, i direktna su implikacija nagrađivanja etničke politike Srbije u Daytonu.

Kao uzrok regionalne nesigurnosti na Zapadnom Balkanu Janusz Bugajski vidi u “režimu u Beogradu koji nastoji da podijeli Kosovo i Bosnu i dominira Crnom Gorom“, dok Aleksandar Vučić “održava savez sa ruskim predsjednikom Vladimirom Putinom i dozvoljava Srbiji da bude kapija za rusku subverziju Balkana“. Istovremeno, kako Bugajski dalje objašnjava, “autokratski predsjednik Srbije Aleksandar Vučić umiruje Washington upuštajući se u besmislene razgovore sa Prištinom i tvrdi da traži ravnotežu između Zapada, Rusije i Kine.“⁹³

U svom izvještaju iz 1993. godine Amnesty International i Helsinki Watch navode: “Evropska zajednica griješi u nastojanju da pridobije Slobodana Miloševića i Radovana Karadžića jer obojica manipuliraju pozicijom Evropske zajednice kao neutralnog arbitra radi postizanja vlastitih vojnih i političkih ciljeva. Doista, mnogi vjeruju da Milošević 'koristi sastanke tekuće mirovne konferencije (1992, prim. aut) pod pokroviteljstvom Evropske zajednice kao dimnu zavjesu za otimanje zemlje' i neprestano kršenje ljudskih prava i u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini.“⁹⁴

Prvi haški tužitelj Richard Goldstone upozoravao je: “Mir koji parafiraju ratni zločinci ne vrijedi ništa više nego tinta i papir kojima se koriste“⁹⁵. Trideset godina od osnivanja MKSJ-a pokazuje su koliko je ova izjava bila proročanska, dok se sa zabrinutošću čita nedavna izjava Milorada Dodika (kraj oktobra 2023) “da Srbi u ovom vijeku treba da formiraju jedinstvenu državu koju čine Srbija, Republika Srpska i Crna Gora. Dodik je ocijenio da treba napraviti veliki svesrpski sabor na kojem će biti i Vučić i srpski patrijarh i ljudi iz dijaspore koji nešto znače, sa kojeg će se poručiti da je ovo jedinstven srpski narod koji hoće da bude u jedinstvenoj državi. On je naveo da jedinstvenu državu treba formirati demokratskim putem i političkim mjerama, a ne ratom i ostaviti budućim

⁹² Igor Zevelov, “Srpski svet“ je kopija “ruskog svijeta“: Ruski svijet u strategiji Moskve, *Institut za geopolitiku, ekonomiju i sigurnost*, 26.7.2021, <https://iges.ba/bs/geopolitika/srpski-svet-je-kopija-ruskog-svijeta-ruski-svijet-u-strategiji-moskve/>.

⁹³ “Bugajski: Američka politika udovoljavanja Beogradu opasna za sigurnost Balkana“, N1, 6.6.2023, <https://n1info.ba/vijesti/bugajski-americka-politika-udovoljavanja-beogradu-opasna-za-sigurnost-balkana/>.

⁹⁴ *Ratni zločini u Bosni i Hercegovini, Izvještaji Amnesty Internationala i Helsinki Watcha od početka rata u BiH do septembra 1993*, Antirantna kampanja – Hrvatska – Centar za mir, nenasilje i ljudska prava, Projekat: Centar za promocije ljudskih prava, Zagreb 1993, 146-147.

⁹⁵ F. Hartmann, *Mir i kazna*, 17.

generacijama.⁹⁶ Ciljevi su ovo zbog kojih se ratovalo 90-tih i zbog kojih je kompletno vojno, političko i policijsko rukovodstvo Republike srpske presuđeno u Haagu, a presude su obuhvatile i zločinačke planove (i planere) Srbije i Hrvatske. Ali i, dešavanja to potvrđuju, posljedice međunarodne politike koja ignorira međunarodne presude i godinama ne reagira na negiranje i historijski revizionizam u regionu, kao i kršenja Dejtonskog mirovnog sporazuma.

Zaključak

Nije li podređivanje pravde (bilo kakvom) miru i sigurnosti, i politika stabilokratije (bez obzira što je to po mnogima “recept za nestabilan Balkan”⁹⁷), uz zatvaranje očiju pred negiranjem činjenica presuđenih u međunarodnim sudovima u Haagu, podrška etničkim politikama koje su devedesetih godina i dovele do sukoba u bivšoj Jugoslaviji (u kojima su počinjeni stravični zločini), i političara čiji su stavovi daleko od demokratskih ali opasno blizu postfašističkim, što ozbiljno dugoročno utiče na slabljenje liberalne demokracije i geopolitičke promjene? Čak i ako se tako ruši međunarodno pravo i međunarodni mir, i kredibilitet Ujedinjenih nacija. I opravdavaju zahtjevi o stvaranju novog “pravednijeg” svjetskog poretka u kome će biti najmanje pravde?

Sve ovo, uz druge promjene koje se dešavaju od okončanja Hladnog rata, vodi novim podjelama svijeta i urušavanju liberalne demokracije, što potvrđuje jačanje desničarskih organizacija i partija, populizma, opasnosti od ekstremnog radikalizma, terorizma i militarizaciji cijelog svijeta u kome “proizvodnja smrti”⁹⁸ postaje najunosnija industrija.

Rješenja za Bosnu i Hercegovinu morala bi podrazumijevati presude MKSJ-a, Mehanizma i Međunarodnog suda pravde, ali i presude Evropskog suda za ljudska prava koje se odnose na promjene Ustava Bosne i Hercegovine koji je dio Dejtonskog mirovnog sporazuma. SAD i Evropska unija bi morale iskoristiti

⁹⁶ “Milorad Dodik izazvao regionalni incident: ‘Želimo jedinstvenu državu koju će činiti Srbija, Republika Srpska i Crna Gora...’”, Slobodna.ba, 28.10.2023, https://www.slobodna-bosna.ba/vijest/324058/milorad_dodik_izazvao_regionalni_incident_zelimo_jedinstvenu_drzavu_koju_ce_chiniti_srbija_republika_srpska_i_crna_gora.html.

⁹⁷ “‘Stabilokratije’ tendiraju ka autoritarizmu koji urušava cijela društva i direktno negira vrijednosti EU te dugoročno ne garantuju stabilnost, što smo vidjeli sa sistemom Nikole Gruevskog u Makedoniji. Dakle, politika tolerisanja ‘stabilokratija’ može pojačati nivo potencijalnog i realnog nasilja u zemlji i regiji. Prihvatanje prazne retorike demokratije i institucionalizma bez života te demokratske mimikrije koju tako često vidamo u regiji u zadnje vrijeme te u isto vrijeme tolerisanje tog autoritarnog koda načina vladanja državama mogu od Balkana napraviti brisani prostor između Zapada i Istoka, doslovnu jednu ničiju zemlju punu nepravde i gnjeva koja u svakom momentu može eksplodirati.” “‘Stabilokratija’, recept za nestabilan Balkan”, Radio Slobodna Evropa, 5.7.2017, <https://www.slobodnaevropa.org/a/dzihic-stabilokratija-i-polovicna-rjesenja-za-nestabilan-balkan/28597978.html>

⁹⁸ Pressing: Zlatko Dizdarević, N1, 25.10.2023, <https://n1info.ba/video/pressing/pressing-zlatko-dizdarevic-25-10-2023/>.

svoje mehanizme, i preko Ureda OHR-a i Evropske delegacije u Bosni i Hercegovini, obezbjediti provođenje međunarodnih presuda u Bosni i Hercegovini čime bi se pokazalo poštivanje međunarodnog prava i međunarodnih sudova, ali i podrška vladavini prava koja bi morala otpočeti s implementacijom presuda međunarodnih sudova. Ovo bi nesumnjivo izazvalo određene reakcije, možda čak i političke i sigurnosne krize, ali dugoročno bi dovelo do smanjenja moći i uklanjanju autoritarnih režima (na Zapadnom Balkanu) izgrađenih na narativima u kojima se negiraju presude međunarodnih sudova, te doprinijelo procesima kojima bi se jačali mir i sigurnost i u Bosni i Hercegovini i na Zapadnom Balkanu.

Summary

Isn't subordinating justice to (any kind of) peace and security, and the policy of stabilocracy (regardless of the fact that it is, according to many, a "recipe for an unstable Balkans"⁹⁹), while turning a blind eye to the denial of the facts decided in the international courts in The Hague, support for the ethnic policies that in the 1990s years and led to conflicts in the former Yugoslavia (in which terrible crimes were committed), and politicians whose views are far from democratic but dangerously close to post-fascist, which seriously affects the weakening of liberal democracy and geopolitical changes in the long term? Even if it destroys international law and international peace, and the credibility of the United Nations. And do they justify the demands for the creation of a new "fairer" world order in which there will be the least amount of justice?

All this, along with other changes that have taken place since the end of the Cold War, leads to new divisions of the world and the collapse of liberal democracy, which confirms the strengthening of right-wing organizations and parties, populism, the danger of extreme radicalism, terrorism and the militarization of the entire world in which the "production of death"¹⁰⁰ becomes the most profitable industry.

The solutions for Bosnia and Herzegovina would have to include the judgments of the ICTY, the Mechanism and the International Court of Justice,

⁹⁹ "Stabilocracies' tend towards authoritarianism that collapses entire societies and directly negates EU values and does not guarantee long-term stability, as we saw with Nikola Gruevski's system in Macedonia. Therefore, the policy of tolerating 'stabilocracy' can increase the level of potential and real violence in the country and the region. Accepting the empty rhetoric of democracy and lifeless institutionalism and the democratic mimicry that we see so often in the region lately, and at the same time tolerating that authoritarian code of how to rule states, can make the Balkans a blank space between the West and the East, a literal no-man's land full of injustice and anger which can explode at any moment." "Stabilocracy', a recipe for an unstable Balkans", Radio Slobodna Evropa, 7/5/2017, <https://www.slobodnaevropa.org/a/dzihic-stabilokratija-i-polovicna-rjesenja-za-nestabilan-balkan/28597978.html>.

¹⁰⁰ Pressing: Zlatko Dizdarević, *NI*, 25.10.2023, <https://n1info.ba/video/pressing/pressing-zlatko-dizdarevic-25-10-2023/>.

but also the judgments of the European Court of Human Rights regarding changes to the Constitution of Bosnia and Herzegovina, which is part of the Dayton Peace Agreement. The USA and the European Union should use their mechanisms, and through the Office of the OHR and the European Delegation in Bosnia and Herzegovina, to ensure the implementation of international judgments in Bosnia and Herzegovina, which would demonstrate respect for international law and international courts, but also support for the rule of law, which would had to start implementing the judgments of international courts. This would undoubtedly cause certain reactions, perhaps even political and security crises, but in the long term it would lead to the reduction of power and the removal of authoritarian regimes (in the Western Balkans) built on narratives that deny the judgments of international courts, and contribute to processes that would strengthen peace and security in Bosnia and Herzegovina and the Western Balkans.

BIBLIOGRAFIJA/BIBLIOGRAPHY

Objavljeni izvori/Published sources:

1. Ahmić Amir, *Stop-negiranju genocida i holokausta*, Zbornik radova IV Međunarodna konferencija Sarajevo 20. i 21. juni 2019, BookBOS.pdf (tortura.ba).
2. Bešlin Milivoj, "Srbija je još od 19. vijeka bila neka vrsta replike Rusije", Avangarda.ba, 30.04.2021. Tekst je izlaganje Bešina na okruglom stolu na temu, "Dezinformacije u kontekstu ruskog djelovanja na Zapadnom Balkanu", podržanom od NATO-a u sklopu projekta "Partnerstvo BiH i NATO-a II", https://avangarda.ba/post/type-1/955/Srbija_je_jos_od_19_vijek_a_bila_neka_vrsta_replike_Rusije_.
3. *Deset mišljenja Badinterove komisije*, Peščanik, 18.11.2008, <https://pescanik.net/10-misljenja-badinterove-komisije/>.
4. *Globalno naslijeđe MKSJ*, Transkripti s konferencije 15-16 novembar 2011, Outreach program, 2012.
5. Hakala Janne, Melnyshuk Jazlyn, *Russia's strategy in cyberspace*, Published by the NATO Strategic Communications Centre of Excellence, June 2021.
6. Linić Stanislav, *Ruska "Nova generacija ratovanja"*, (Prezentacija Rat u istočnoj Ukrajini 2016).
7. Mihalinčić Martina, *Suvremena sigurnost, novi rizici i razvoj preventivnih modela kriznoga upravljanja u Republici Hrvatskoj*, doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti, Zagreb 2020.
8. *Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini*, https://propisi.ks.gov.ba/sites/propisi.ks.gov.ba/files/opci_okvirni_sporazum_za_mir_u_bosni_i_hercegovini.pdf.
9. Prekić Adnan, *Mirovna konferencija u Hagu 1991. godine – crnogorska perspektiva*, Historiografija, 20.12.2021, <https://historiografija.ba/article.php?id=915>.
10. *Ratni zločini u Bosni i Hercegovini, Izvještaji Amnesty Internationala i Helsinki Watcha od početka rata u BiH do septembra 1993*, Antirantna kampanja – Hrvatska – Centar za mir, nenasilje i ljudska prava, Projekat: Centar za promocije ljudskih prava, Zagreb, 1993.
11. *Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju*, <https://www.dei.gov.ba/bs/stabilization-agreement>.
12. *UN Resolution 752*, 15 May 1992.

13. UN Resolution 757, 30 May 1992.
14. UN Resolution 770, 13 August 1992.
15. UN Rezolucija 827, 25. maj 1993.
16. UN, IRMCT, *Documents*.
17. UN, MKSJ, *Statut Međunarodnog suda*.
18. UN, MRMKS, Sudija Graciela Gatti Santana, predsjednica MRMKS-a, *Govor povodom komemoracije genocida u Srebrenici*, 11.7.2023.
19. United Nations, Genocide prevention and the responsibility to protect, *Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*.

Sudska praksa/Jurisprudence:

1. UN, MKSJ, *Presuda Pretresnog vijeća Dariju Kordiću i Mariju Čerkezu*, 26.2.2001.
2. UN, MKSJ, *Presuda Pretresnog vijeća Naletiliću i Martinoviću*, 31.3.2003.
3. UN, MKSJ, *Presuda Pretresnog vijeća protiv Blagojevića i Jokića*, 17.1.2005.
4. UN, MKSJ, Tužilac protiv Duška Tadića, Žalbeno vijeće, *Odluka po interlokutornoj žalbi odbrane na nadležnost suda*, 2.10.1995.
5. UN, MKSJ, *Presuda Pretresnog vijeća Miroslavu Deronjiću*, 30.3.2004.
6. UN, MKSJ, *Presuda Pretresnog vijeća Dušku Tadiću*, 7.5.1997.
7. UN, MKSJ, *Presuda Žalbenog vijeća Dušku Tadiću*, 15.7.1999.
8. UN, MKSJ, *Presuda Pretresnog vijeća Kupreškiću i dr*, 14.1.2000.
9. UN, MKSJ, *Presuda Pretresnog vijeća Tihomiru Blaškiću*, 3.3.2000.
10. UN, MKSJ, *Presuda Pretresnog vijeća Momiru Nikoliću*, 2.12.2003.
11. UN, MKSJ, *Presuda Pretresnog vijeća Naseru Oriću*, 30.6.2006.
12. UN, MKSJ, *Presuda Pretresnog vijeća Momčilu Krajišniku*, 27.9.2006.
13. International Court of Justice, Judgment of 26 February 2007.
14. UN, MKSJ, *Presuda Žalbenog vijeća Radoslavu Brđaninu*, 3.4.2007.
15. UN, MKSJ, *Presuda Pretresnog vijeća Radovanu Karadžiću*, 24.3.2016.
16. UN, MKSJ, *Presuda Pretresnog vijeća Jadranku Prliću i dr*, 29.5.2013.
17. UN, MKSJ, Aleksovski (IT-95-14/1)
18. UN, MKSJ, *Presuda Pretresnog vijeća Stanišiću i Župljaninu*, 27.3. 2013.
19. UN, MKSJ, *Presuda Pretresnog vijeća Zejnilu Delaliću i dr*, 16.11.1998.

Knjige/Books:

1. Borger Julian, *Krvnikov trag*, Buybook, Sarajevo 2016.
2. Brammertz Serge, Jarvis Michelle, ur. *Procesuiranje zločina seksualnog nasilja u nadležnosti Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ)*, izdavač originala na engleskom Oxford University Press, april 2016.
3. Bringa Tone, *Biti musliman na bosanski način*, Dani, Sarajevo 1997.
4. Brubaker Rogers, *Etnicity without groups*, Library of Congress Catalog in Publicion Dana, SAD 2004.
5. Cerutti Furio, *Identitet i politika*, Politička kultura, Zagreb 2006.
6. Collins Alan ur, *Suvremene sigurnosne studije*, Centar za međunarodne i sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2010.
7. Čurak Nerzuk, *Rasprava o miru i nasilju*, Sarajevo/Zagreb 2016.
8. Del Ponte Carla, *Gospođa tužiteljica*, Buybook, Sarajevo 2008.
9. Dimitrijević Vojin, Hadži-Vidanović Vidan, Jovanović Ivan, Marković Žarko, Milanović Marko, *Haške nedoumice: Poznato i nepoznato o Međunarodnom krivičnom tribunalu za bivšu Jugoslaviju*, Beogradski centar za ljudska prava, 2010.
10. Hantigton Semjuel, *Sukob civilizacija*, CID Podgorica i Romanov, Banja Luka 2020.
11. Hartmann Florence, *Krv realpolitike*, Buybook, Sarajevo/Zagreb 2015.
12. Hartmann Florence, *Mir i kazna*, Buybook, Sarajevo 2007.

13. Krapac Davor, *Međunarodni sud za ratne zločine na području bivše Jugoslavije*, Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava, Hrvatski pravni centar, Zagreb 1995.
14. Malcom Noel, *Povijest Bosne*, Erasmus Gilda, Zagreb, Novi Liber, Zagreb, Dani Sarajevo, Zagreb-Sarajevo 1995.
15. Nettelfield Lara R, *Courting Democracy in Bosnia and Herzegovina: The Hague Tribunal's Impact in a Postwar State*, Cambridge University Press, SAD 2010.
16. Orentlicher Diane F, *Da neko ko je kriv bude kažnjen*, Fond otvoreno društvo Bosna i Hercegovina, 2011.
17. Veselinović Velimir ur, *Populizam u medijima i politici*, Zagreb 2022.

Članci/Articles:

1. Amos Fox C, Hybrid Warfare: The 21st Century Russian Way of Warfare, *US Army School of Advanced Military Studies United States Army Command and General Staff College Fort Leavenworth, Kansas*, 2017.
2. Cincio Christopher, Russian hybrid warfare in the Ukraine, *Canadian Forces College – College des Forces Canadiennes JCSP 43 DL – PCEMI 43 AD*, 2017 – 2018.
3. Ćurak Nerzuk, Geopolitika i mir: Prekid vatre kao mirovni sporazum, *Dijalog, Časopis za filozofiju i društvenu teoriju*, 3-4, 2020, Centar za filozofska istraživanja, ANUBIH, SARAJEVO, 2020.
4. Davor Trlin, Oruč Esad, Bosna i Hercegovina - država ili protektorat?, *Journal of Education and Humanities* Volume 3 (2), 33-47, Winter 2020 Original research paper ISSN 2566-4638 © International Burch University.
5. Fukuyama Francis, The End of History?, *The National Interest*, 1989. (University of California San Diego, 21.07.2014, <https://pages.ucsd.edu/~bslantchev/courses/pdf/Fukuyama%20-%20End%20of%20History.pdf>).
6. Karber Phillip A, Russia's New Generation Warfare, *National geospatial -intelligence agency*, 04.06.2015.
7. Karber Phillip A, The Russian Military Forum, Russia's Hybrid Warfare Campaign: Implications for Ukraine and Beyond, *Center for Strategic and International Studies*, Washington, DC, March, 10, 2015.
8. Zevelov Igor, "Srpski svet" je kopija "ruskog svijeta": Ruski svijet u strategiji Moskve, *Institut za geopolitiku, ekonomiju i sigurnost*, 26.07.2021, <https://iges.ba/bs/geopolitika/srpski-svet-je-kopija-ruskog-svijeta-ruski-svijet-u-strategiji-moskve/>.

Internet:

1. "Agius: Tribunal ostavlja naslijeđe koje će nadživjeti svakog", *NI*, 21.12.2017, <https://n1info.ba/vijesti/a233744-agijs-tribunal-ostavlja-naslijedje-koje-ce-nadzivjeti-svakog/>.
2. "Bosnian leader: 'Ethnic cleansing' continues 15 years after war", *CNN*, 2.10.2010, <http://edition.cnn.com/2010/WORLD/europe/03/01/bosnia.herzegovina/index.html>.
3. "Bugajski: Američka politika udovoljavanja Beogradu opasna za sigurnost Balkana", *NI*, 6.6.2023, <https://n1info.ba/vijesti/bugajski-americka-politika-udovoljavanja-beogradu-opasna-za-sigurnost-balkana/>.
4. "Milorad Dodik izazvao regionalni incident: 'Želimo jedinstvenu državu koju će činiti Srbija, Republika Srpska i Crna Gora...'", *Slobodna.ba*, 28.10.2023, https://www.slobodna-bosna.ba/vijest/324058/milorad_dodik_izazvao_regionalni_incident_zelimo_jedinstven_u_drzavu_koji_ce_chiniti_srbija_republika_srpska_i_crna_gora.html.
5. "Muhasilović: Da bi BRICS postao geopolitička alternativa Zapadu, ne može ostati samo ekonomska unija", *Vijesti.ba*, 26.8.2023,

- <https://www.vijesti.ba/clanak/610233/muhasilovic-da-bi-brics-postao-geopoliticka-alternativa-zapadu-ne-moze-ostati-samo-ekonomska-unija>.
6. "Prije 27 godina ispred zgrade UN-a zavijorila se zastava Republike Bosne i Hercegovine", *Klix*, 22.5.2019, <https://www.klix.ba/vijesti/bih/prije-27-godina-ispred-zgrade-un-a-zavijorila-se-zastava-republike-bosne-i-hercegovine/190522009>.
 7. "'Stabilokratija', recept za nestabilan Balkan", *Radio Slobodna Evropa*, 5.7.2017, <https://www.slobodnaevropa.org/a/dzihic-stabilokratija-i-polovicna-rjesenja-za-nestabilan-balkan/28597978.html>.
 8. "Tačno u ovom trenutku Zapad je pogriješio s Putinom. Rat je pun mitova, ali ovaj je najveći!", *Jutarnji list*, 13.7.2023, <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/točno-u-ovom-trenutku-zapad-je-pogriješio-s-putinom-rat-je-pun-mitova-ali-ovaj-je-najveci-15354928>.
 9. Hodžić Elvir, "Brammertz o presudi Stanišiću i Simatoviću: Potvrđeno da u BiH nije bio građanski, već međunarodni sukob", *Agencija Anadolija*, 31.5.2023, <https://www.aa.com.tr/ba/balkan/brammertz-o-presudi-stanišiću-i-simatoviću-potvrđeno-da-u-bih-nije-bio-gradanski-već-međunarodni-sukob/2911024>.
 10. Popović Srđa, *One gorke suze posle*, Peščanik, 2010.
 11. Pressing: Zlatko Dizdarević, *NI*, 25.10.2023, <https://n1info.ba/video/pressing/pressing-zlatko-dizdarevic-25-10-2023/>.
 12. Puhovski Žarko, "Friendly fire", *Peščanik*, 4.4.2014, <https://pescanik.net/friendly-fire/>.